

การจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา*

Waste management by people in the community

according to the Buddhist psychology

ชัยณรงค์ ขาวเงิน

Chainarong Khaw-ngern

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Corresponding Author's Email: chainarong.kha@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชน ต.สระกระโจม อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี และ 2) เสนอแนวทางจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา การวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ต.สระกระโจม อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี จำนวน 22 คน วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชน ต.สระกระโจม อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี ประกอบด้วย หลักการบริโภคอย่างมีสติ หลักการดำเนินชีวิตโดยมีสัมมาสติ และการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นให้ผู้ผลิตหรือผู้บริโภคพยายามผลิตหรือบริโภคอย่างมีสติ โดยคำนึงถึงข้อจำกัดของรายได้หรือทรัพยากรเท่าที่มีอยู่เป็นอันดับแรก ในขณะที่สัมมาสติจะช่วยให้คนสามารถดำเนินการเช่นนั้นต่อไปได้ หลักการดังกล่าวจะส่งเสริมให้คนลดความต้องการสิ่งที่ไม่จำเป็น ลดการสร้างขยะ และเพิ่มความสามารถในการควบคุมการผลิตได้ 2) แนวทางจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย (1) การบริโภคอย่างมีสติ (2) การดำเนินชีวิตโดยมีสัมมาสติ และ (3) การปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบเป็นปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่นำไปสู่การจัดการขยะตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและการปรับปรุงแบบการจัดการขยะโดยคนในชุมชน กรอบแนวทางนี้จะช่วยให้ชุมชนจัดการปัญหาขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ เริ่มตั้งแต่การสร้างการรับรู้และการสร้างความรู้ความเข้าใจ ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงปัญหาขยะ ผลกระทบ และสร้างความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาที่ส่งผลต่อตนเองและชุมชน ที่สำคัญคือ กรอบแนวทางนี้ มีแรงส่งเสริมจากความรู้และคุณธรรม จึงสามารถนำไปสู่การจัดการขยะได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริโภคอย่างมีสติ; สัมมาสติ; ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง; เศรษฐกิจพอเพียง; การจัดการขยะ

*Received May 6, 2021; Revised May 23 2021; Accepted May 29, 2021

Abstract

This research paper aims to: 1. study the Buddhist psychological factors related to waste management by people in the community of Sa Krachom Sub-district, Don Chedi District, Suphanburi Province, and 2. propose a guideline on waste management according to the Buddhist psychology for people in community. Qualitative field data was collected from 22 key informants consisting of community leaders and villagers in Tambon Sa Krachom, Amphoe Don Chedi, Suphanburi Province. The data was analyzed and presented in descriptive details

The result found that 1. Buddhist-psychological factors related to waste management by people in the community consist of mindful consumption, living with right mindfulness, and practicing the Sufficiency Economy Philosophy which can be used as a framework for effective waste management. This is because the sufficiency economy philosophy emphasizes that producers or consumers must put their effort to produce or consume with mindfulness while considering of the availability of income or resources as priority and mindfulness helps people to continue doing so. The principles encourage people to reduce their requirement for unnecessary things, minimize waste generation, and increase the ability to control production. 2. Waste management by people in the community according to Buddhist psychology consists of 1) mindful consumption 2) living with right mindfulness and 3) following the philosophy of sufficiency economy. Those 3 components are factor leading waste management according to circular economy and waste management reform by people in the community. The process starts from raising awareness and building knowledge so that people in the community realize the waste problems and their impact and work together to solve the problems that affect themselves and the community. Importantly, with knowledge and morality that strengthen this framework, waste management promises to be more practical and sustainable.

Keywords: Mindful consumption; Right mindfulness; Sufficiency economy philosophy; Circular economy; Waste management

บทนำ

ปัจจัยจากแนวโน้มของประชากรทั่วโลกที่มีจำนวนมากขึ้น การขยายตัวอย่างต่อเนื่องของเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเข้าสู่สังคมเมือง และการบริโภคที่สูงขึ้น ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ขยะมูลฝอยในพื้นที่ต่างๆ มีปริมาณสูงขึ้น และสร้างปัญหาภาวะขยะล้นโลก ปัญหาเหล่านี้กำลังกลายเป็นความท้าทายสำหรับ

รัฐบาลและภาคธุรกิจทั่วโลก ตามรายงานของธนาคารโลก การจัดการขยะอาจเป็นรายการที่มีงบประมาณสูงมากสำหรับประเทศที่มีรายได้ต่ำ งบประมาณนี้อาจคิดเป็น 20% ของงบประมาณโดยเฉลี่ยของเทศบาล (Kaza, et al. 2018) อย่างไรก็ตาม การลงทุนในระบบการจัดการขยะอย่างยั่งยืนก็เป็นสิ่งจำเป็น เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการจัดการปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ที่อาจจะสูงกว่าค่าใช้จ่ายในการพัฒนาระบบการจัดการขยะให้เพียงพอ

ขยะมูลฝอยเป็นขยะประเภทหนึ่งซึ่งประกอบด้วยสิ่งของในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ขยะอินทรีย์ ขยะพลาสติก ขยะอุตสาหกรรม และขยะพิษ ขยะทางการแพทย์ และขยะอิเล็กทรอนิกส์ กรมควบคุมมลพิษเปิดเผยว่าในปี 2562 ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยราว 27.8 ล้านตัน เพิ่มขึ้น 1.64% เมื่อเทียบกับปี 2560 จากการขยายตัวของชุมชน การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมเมือง การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการเพิ่มขึ้นของประชากรอันส่งผลต่อการบริโภค โดยสัดส่วนของขยะอินทรีย์นั้นมีมากกว่า 60% และส่วนใหญ่ก็มาจากอาหารเหลือทิ้งทั้งสิ้น เมื่อประเมินในภาพรวมของทั้งโลกแล้วพบว่า 33-50% ของอาหารทั้งหมดที่ผลิตออกมานั้นถูกทิ้งให้สูญเปล่า คิดเป็นตัวเลขสูงถึง 1,300 พันล้านตัน และมีมูลค่าสูงถึงเกือบ 1 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ อีกทั้งยังก่อให้เกิดก๊าซเรือนกระจกเพิ่มขึ้น 8% โดยมากกว่าครึ่งหนึ่งของอาหารเหลือทิ้งจำนวนมหาศาลนี้ มาจากการบริโภคของมนุษย์แต่ละคน ในขณะที่คนกว่า 800 ล้านชีวิต กำลังหิวโหยหรือขาดสารอาหาร (CP E-News, 2020)

กรมควบคุมมลพิษได้จัดทำแผนการจัดการขยะพลาสติก พ.ศ. 2561-2573 โดยมีวิสัยทัศน์เพื่อก้าวสู่การจัดการพลาสติกที่ยั่งยืนด้วยเศรษฐกิจหมุนเวียน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Conserve and sustainably use the oceans, seas and marine resources) ประกอบด้วย 2 เป้าหมาย กล่าวคือ เป้าหมายที่ 1 การลด และเลิกใช้พลาสติกเป้าหมาย ด้วยการใช้วัสดุทดแทนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เลิกใช้ภายในปี 2562 จำนวน 3 ชนิด ได้แก่ 1) พลาสติกหุ้มฝาขวดน้ำดื่ม (Cap Seal) 2) ผลิตภัณฑ์พลาสติกที่ผสมของสารอ็อกโซ (Oxo) และ 3) ไมโครบีด (Microbead) เลิกใช้ภายในปี 2565 จำนวน 4 ชนิด ได้แก่ 1) ถุงพลาสติกหูหิ้วขนาดความหนา น้อยกว่า 36 ไมครอน สำหรับกล่องโฟมบรรจุอาหาร แก้วพลาสติก (แบบบางใช้ครั้งเดียว) และหลอดพลาสติก เป้าหมายที่ 2 เป็นการนำขยะพลาสติกเป้าหมายกลับมาใช้ประโยชน์ ร้อยละ 100 ภายในปี 2570 (Pollution Control Department, 2018) ในขณะที่ข้อมูลจากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งระบุว่า ประเทศไทย มีขยะในทะเลมากที่สุดเป็นอันดับ 68 โดยมีขยะในทะเลกว่า 11.47 ล้านตัน ซึ่งร้อยละ 80 มาจากขยะบนบก และขยะที่พบในทะเลกว่าร้อยละ 50 เป็นขยะพลาสติก (Markrtee, 2019)

รัฐบาลได้จัดทำแผนแม่บท 5 ปี การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559-2564) เนื่องจากปัญหาขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายของประเทศไทยทวีความรุนแรงมากขึ้นตลอดทุกปี ซึ่งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้บูรณาการแผนบริหารจัดการขยะมูลฝอยของจังหวัดทั้ง 77 จังหวัด (Pollution Control Department, 2016) และจัดทำเป็นแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอย

ของประเทศ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายให้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

ในระยะ 10 ปี ที่ผ่านมามีการนำแนวคิดทางพุทธจิตวิทยามาปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาขยะจากต้นทาง โดยแนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่ตัวบุคคล ให้ความสำคัญกับวิถีการดำเนินชีวิต การสร้างความรู้ความเข้าใจ และการสร้างทัศนคติเกี่ยวกับการให้คุณค่าขยะมูลฝอย โดยมองว่าขยะมูลฝอยเป็นทรัพย์สิน (Assets) ที่สามารถเพิ่มมูลค่าและรายได้ให้กับภาคครัวเรือนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งลดต้นทุนการผลิตได้อีกทางหนึ่งด้วย ดังนั้น การนำแนวคิดทางพุทธจิตวิทยามาเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนให้คนในชุมชนร่วมมือกันจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางหรือแหล่งกำเนิด จึงเป็นแนวทางที่เห็นผลได้อย่างเป็นรูปธรรม เพราะเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของทุกคนอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชน ต.สระกระโจม อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี
2. เพื่อเสนอแนวทางจัดการปัญหาขยะตามแนวพุทธจิตวิทยาโดยคนในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชน ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมเอกสารเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชน โดยเน้นศึกษาเรื่องปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาเป็นหลัก ใช้ระยะเวลาในการวิจัย ระหว่างเดือนธันวาคม 2563–กุมภาพันธ์ 2564 เพื่อสังเคราะห์กรอบแนวคิดและออกแบบคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เป็นการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะของคนในชุมชน โดยเน้นศึกษาเรื่องปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาเป็นหลัก พื้นที่วิจัยคือ ต.สระกระโจม อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ต.สระกระโจม อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 22 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน ใช้เวลาในการเก็บข้อมูล 2 เดือน คือ ระหว่างเดือนธันวาคม 2563–กุมภาพันธ์ 2564 มีเป้าหมายเพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการบริโภคอย่างมีสติและการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interviews)

2) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) เช่น สังเกตการณ์เกี่ยวกับบริบท และความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ต.สระกระโจม อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การตีความข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล สร้างเป็นข้อสรุป ชัดความรู้ และแนวทาง

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัยในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation)

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาไว้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชน ต.สระกระโจม อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ 1) หลักการบริโภคอย่างมีสติ เป็นองค์ประกอบแรกตามแนวพุทธจิตวิทยา มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยภายใน ซึ่งจำเป็นต้องเพาะบ่มให้ทุกคนมีชุดความคิดที่พึงประสงค์เกี่ยวกับการบริโภคอย่างมีสติ เมื่อใดคนมีชุดความคิดดังกล่าวนี้แล้ว ย่อมส่งผลต่อจิตสำนึก การตัดสินใจ และแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของตนเอง รวมถึงความพร้อมทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับที่เหมาะสมที่สุด 2) หลักการดำเนินชีวิตโดยมีสัมมาสติ เป็นองค์ประกอบที่สองตามแนวพุทธจิตวิทยา เป็นปัจจัยภายในที่มีความสำคัญมากที่สุด ดังนั้นทุกคนจำเป็นต้องฝึกฝนตนเองเพื่อให้มีสติในสิ่งที่กำลังทำอยู่ตลอดเวลา เมื่อใดคนทำการต่างๆ ด้วยการมีสติ จะทำให้เกิดการตระหนักถึงการกระทำของตน และ 3) หลักการดำเนินชีวิตโดยปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นองค์ประกอบที่สามตามแนวพุทธจิตวิทยา มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยภายใน ทั้งนี้ การส่งเสริมให้ทุกคนน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิต จะช่วยให้ผู้ผลิตหรือผู้บริโภคทราบถึงแนวปฏิบัติในการผลิตหรือบริโภค ที่จะต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของรายได้หรือทรัพยากรเท่าที่มีอยู่เป็นอันดับแรก และช่วยในการตัดสินใจเลือกอยู่บนพื้นฐานของการมีจริยธรรม มีความพอประมาณ มีเหตุผล และรอบคอบ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา ผลการวิจัยพบว่า แนวทางจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาเป็นปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อปัจจัยภายนอก

ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยามุ่งเน้นไปที่ตัวบุคคล ให้ความสำคัญกับวิถีการดำเนินชีวิต การสร้างความรู้ความเข้าใจ และการสร้างทัศนคติเกี่ยวกับการให้คุณค่าขยะมูลฝอย มี 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1) การบริโภคอย่างมีสติ เป็นปัจจัยภายในและเป็นแนวทางตามหลักพุทธจิตวิทยา องค์ประกอบนี้มีแนวทางคือ การส่งเสริมให้คนมีชุดความคิดเกี่ยวกับการบริโภคอย่างมีสติ เพื่อให้คนมีจิตสำนึกและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาจากการบริโภค ซึ่งเป็นกรอบการบริโภคที่ชี้นำให้ผู้บริโภคให้ตัดสินใจเลือกด้วยความห่วงใยที่มีต่อตนเองและชุมชน ในขณะเดียวกันก็รักษาความเป็นอยู่ที่ดีของสิ่งแวดล้อมของตนเอง และของเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการบริโภคตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ที่คำนึงถึงความเป็นอยู่ของมนุษย์ว่าจะได้รับผลจากการบริโภคนั้นอย่างไร ในขณะที่การบริโภคตามแนวทางเศรษฐศาสตร์ ให้ความสำคัญกับการใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้เกิดความพอใจ โดยไม่คำนึงว่าจะเกิดอะไรขึ้นหลังจากนั้น ดังนั้น การส่งเสริมให้คนมีชุดความคิดเกี่ยวกับการบริโภคอย่างมีสติ จึงนับได้ว่ามีส่วนช่วยอย่างมากในการจัดการปัญหาขยะ เพราะเมื่อใดคนมีชุดความคิดเกี่ยวกับการบริโภคอย่างมีสติแล้ว ย่อมส่งผลต่อการประพฤติดั้งเดิมและตัดสินใจโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีของตนเองของเศรษฐกิจ และของสังคมในระดับที่เหมาะสมที่สุด

2) การดำเนินชีวิตโดยมีสัมมาสติ เป็นปัจจัยภายในและเป็นแนวทางตามหลักพุทธจิตวิทยา องค์ประกอบนี้มีแนวทางคือ การสร้างการรับรู้เพื่อให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคได้ตระหนักถึงความต้องการและพฤติกรรมบริโภคที่ไม่ควรจะมีมากเกินไป เน้นการแก้ไขปัญหาที่ต้นทาง ดังนั้น ทุกคนจึงมีบทบาทสำคัญในการลดขยะด้วยการบริโภคอย่างพอประมาณ การมีสัมมาสติจะทำให้ผู้บริโภคตระหนักถึงผลกระทบที่ตามมาจากปัญหาขยะ และมีจิตสำนึกในการดูแลผู้อื่น ชุมชน และสิ่งแวดล้อมของตน

3) การปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปัจจัยภายในและเป็นแนวทางตามหลักพุทธจิตวิทยา องค์ประกอบนี้มีแนวทางคือ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้บริโภคในการตัดสินใจเลือกดำเนินการบนพื้นฐานของการมีจริยธรรม มีความพอประมาณ มีเหตุผล และรอบคอบ

ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาทั้ง 3 องค์ประกอบข้างต้น ส่งผลให้คนในชุมชนให้ความสำคัญกับวิถีการดำเนินชีวิต การสร้างความรู้ความเข้าใจ และการสร้างทัศนคติเกี่ยวกับการให้คุณค่าขยะมูลฝอย นำไปสู่การสร้างความร่วมมือเพื่อจัดการขยะตามแนวเศรษฐกิจหมุนเวียนและการปรับรูปแบบการจัดการขยะภายในชุมชนของตน กล่าวคือ

1) การปรับรูปแบบการจัดการขยะ เป็นปัจจัยภายนอก องค์ประกอบนี้มีแนวทางคือ การกำหนดเป็นนโยบายเพื่อการจัดการขยะจากภาครัฐ และจัดกิจกรรมรณรงค์การจัดการขยะ โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ จากภาคเอกชน และภาคครัวเรือน เพื่อให้ทุกคนในสังคมตระหนัก ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน และเต็มใจที่จะทำงานร่วมกัน ตามแนวคิด 3R (ลดการใช้, ใช้ซ้ำ, นำกลับมาใช้ใหม่) การสร้างความร่วมมือของทุกภาคส่วน จะส่งเสริมให้ภารกิจในการลดขยะสามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างแท้จริงและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

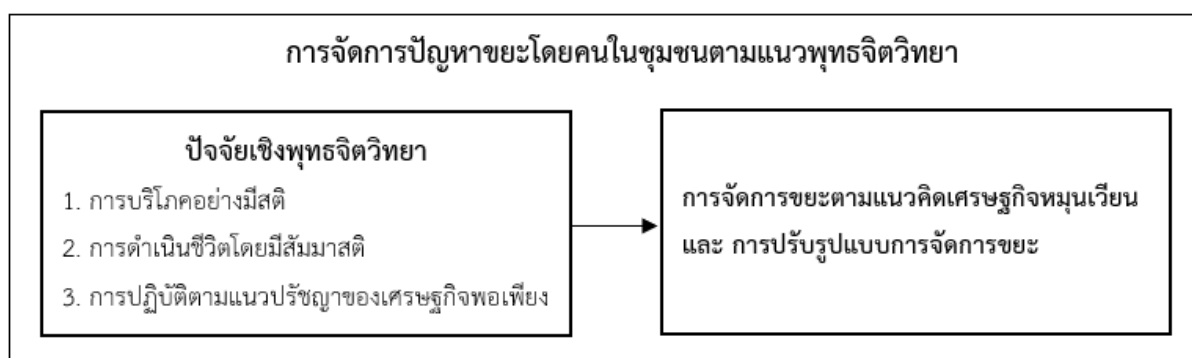
2) การจัดการขยะตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน เป็นปัจจัยภายนอก องค์ประกอบนี้มีแนวทางคือ การนำขยะเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิลให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้น เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมาย จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและระบบการบริหารจัดการ สิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดเก็บ

รวบรวมขยะที่มีประสิทธิภาพ ขั้นตอนการคัดแยกและขนส่งขยะอย่างเหมาะสม และการลดการปนเปื้อนจากขยะให้เหลือน้อยที่สุด รวมไปถึงการลดปริมาณขยะด้วยการใช้วัสดุทดแทน การส่งเสริมให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้ และการเปลี่ยนขยะให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่

กล่าวได้ว่า การจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา ต้องอาศัยทั้งปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาซึ่งเป็นภายใน มี 3 องค์ประกอบ และปัจจัยภายนอก มี 2 องค์ประกอบ ที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยทั้ง 5 องค์ประกอบนั้น ทำหน้าที่เชื่อมโยงระบบให้มีกระบวนการทำงานที่ประสานกันและดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษานี้ ได้นำเสนอแนวทางเพื่อจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา แนวทางดังกล่าวประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาเป็นปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อปัจจัยภายนอก ทั้งสองปัจจัยจะมี 5 องค์ประกอบที่ทำหน้าที่อย่างสัมพันธ์กันเพื่อให้กิจกรรมต่างๆ สามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลและประสานเชื่อมโยงกันเป็นระบบ ดังแสดงให้เห็นในรูปที่ 1

รูปที่ 1: กรอบแนวทางการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา

กรอบแนวทางการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา ให้ความสำคัญกับการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาเป็นลำดับแรกเพื่อจัดการขยะที่ต้นทาง โดยมุ่งเน้นไปที่ตัวบุคคล ให้ความสำคัญกับวิถีการดำเนินชีวิต การสร้างความรู้ความเข้าใจ และการสร้างทัศนคติเกี่ยวกับการให้คุณค่าขยะมูลฝอย กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีความพร้อมของปัจจัยทั้ง 3 องค์ประกอบคือ การบริโภคอย่างมีสติ การดำเนินชีวิตโดยมีสัมมาสติ และการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับที่เหมาะสมแล้ว จะส่งผลต่อ 2 องค์ประกอบที่เหลือคือ การจัดการขยะตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน และการปรับปรุงแบบการจัดการขยะ ให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการไปจนบรรลุผลในการจัดการปัญหาขยะได้อย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชน ต.สระกระโจม อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี ประกอบด้วย หลักการบริโภคอย่างมีสติ หลักการดำเนินชีวิตโดยมีสัมมาสติ และการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริโภคอย่างมีสตินั้นเป็นประเด็นที่องค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญอย่างมาก เพื่อเป็นการแก้ปัญหาขยะอาหารอย่างจริงจัง จึงรณรงค์ให้ประเทศต่างๆ หาวีธีจัดการปัญหานี้ โดยการลดปริมาณอาหารเหลือทิ้งลง 50% ภายในปี 2030 ซึ่งกลายเป็นหนึ่งในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในการลดการสูญเสียอาหาร (food loss) และขยะอาหาร (food waste) เพื่อเป็นแนวทางการจัดการขยะอาหารไปสู่การรักษาสิ่งแวดล้อมให้แก่โลกใบนี้ (CP E-News, 2020) อีกทั้งแนวคิดการบริโภคอย่างมีสตินั้น สอดคล้องกับแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งคำนึงถึงความเป็นอยู่ของมนุษย์ว่าจะได้รับผลอย่างไรจากการบริโภคด้วย จึงมีความแตกต่างจากหลักการบริโภคในทางเศรษฐศาสตร์ที่ให้ความหมายของการบริโภคเพียงแค่ว่า การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้เกิดความพอใจ โดยไม่คำนึงว่าจะเกิดอะไรขึ้นหลังจากนั้น (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2016) ดังนั้น การมีสติในสิ่งที่กำลังทำ จะทำให้คนเกิดการตระหนักถึงการกระทำของตนในทุกช่วงเวลา ช่วยให้ผู้บริโภคตระหนักถึงทางเลือกที่กำลังเลือก สิ่งที่ซื้อ สิ่งที่กิน สิ่งที่ทำ รวมทั้งคิดคำนึงถึงคนอื่น ชุมชน และสิ่งแวดล้อม การมีสัมมาสตินั้นสามารถชี้นำบุคคลไปสู่ทิศทางที่ถูกต้องและไปในทางที่ยั่งยืนมากขึ้น สัมมาสติสามารถเสริมสร้างการปรับรูปแบบการจัดการขยะ ในแง่ของการชี้นำบุคคลให้บริโภคในระดับพอประมาณอย่างต่อเนื่อง

ประเทศไทยมีแผนแม่บทและแผนงานเพื่อการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) ซึ่งเป็นแผนพัฒนาที่มีความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (SCP Committee, 2017) โดยมี 3 กลยุทธ์หลัก ได้แก่ 1) เพิ่มทุนและพัฒนาศักยภาพของทุนมนุษย์ 2) เสริมสร้างเศรษฐกิจและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน และ 3) ส่งเสริมการเติบโตสีเขียวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการกำหนดนโยบาย มาตรการ และกลไกที่เป็นระบบเพื่อพัฒนาการบริโภคและการผลิตอย่างยั่งยืนในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคการผลิตและบริการ และภาคประชาสังคมตลอดจนส่งเสริมแนวคิดในการบริโภคและการผลิตอย่างมีความรับผิดชอบ ทั้งนี้ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางให้แต่ละบุคคลในการดำเนินชีวิตและจัดการกับปัญหาด้วยความรู้ ความมีเหตุผล ความรอบคอบ ความพอประมาณ และคุณธรรม ซึ่งส่งผลให้บุคคลใช้ชีวิตได้อย่างสมดุล และสามารถรักษาความยั่งยืนไว้ได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยการมุ่งเน้นแนวทางที่สมดุล ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะส่งเสริมประเทศชาติให้ทันสมัยโดยไม่ต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ แต่จะเป็นหนทางในการต่อต้านผลลัพธ์เชิงลบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (Kansuntisukmongkol, 2017) เมื่อนำปรัชญามาใช้ในแนวทางการจัดการขยะ ผู้บริโภคซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการลดขยะจะตระหนักถึงปัญหามากขึ้นและปฏิบัติตามแนวทางการจัดการขยะมากขึ้น แนวปฏิบัติเช่นนี้สามารถนำไปใช้กับระดับบุคคล ระดับชุมชน และระดับประเทศได้ นอกจากนี้ วิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงยังสามารถช่วยให้บุคคลสร้างความสมดุลระหว่างความเป็นอยู่ที่ดีและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และสามารถรับมือกับความท้าทายอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม

สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของโลกที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว (Arundee, and Thiphoom, 2015)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า แนวทางจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย 1) การปรับปรุงแบบการจัดการขยะ 2) การจัดการขยะตามแนวเศรษฐกิจหมุนเวียน 3) การบริโภคอย่างมีสติ 4) การดำเนินชีวิตโดยมีสัมมาสติ และ 5) การปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกรอบแนวทางดังกล่าวนี้ จะช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การจัดการขยะตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนนี้ ได้รับความนิยมนิยโดยเฉพาะในยุโรปที่ได้ลงทุนกับกลยุทธ์นี้ไปหลายพันล้าน เนเธอร์แลนด์ได้ปฏิญาณว่าจะเข้าสู่เศรษฐกิจหมุนเวียนเต็มตัวภายในปี 2050 ออสเตรเลีย ปารีส และลอนดอน ก็มีแผนเช่นเดียวกัน (National Geographic (Thai), 2020) การจัดการขยะเป็นหนึ่งในวิถีตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ผู้ผลิตสินค้าไปจนถึงผู้บริโภค เพื่อให้ขยะเปลี่ยนเป็นทรัพยากรที่นำกลับไปในกระบวนการผลิตได้อีกครั้ง เวที SD Symposium 2020 “Circular Economy: Actions for Sustainable Future” ทั้งนี้ เอสซีจีและพันธมิตร ได้ทำหน้าที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนเรื่องการจัดการขยะ โดยจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และขยายแนวปฏิบัติให้กว้างขวางยิ่งขึ้น (Thairath Online, 2020) เศรษฐกิจหมุนเวียนเป็นเรื่องที่หลายประเทศที่พัฒนาแล้วทั่วโลกต่างให้ความสำคัญมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่โลกกำลังเข้าสู่ภาวะโลกร้อน รวมถึงทรัพยากรที่มีก็กำลังลดลงอย่างต่อเนื่องและใกล้จะหมดไป ดังนั้น ทางเดียวที่จะสามารถช่วยให้ทุกประเทศสามารถอยู่รอด มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นคงจะหนีไม่พ้นการนำเศรษฐกิจหมุนเวียนมาใช้ในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีบนพื้นฐานของการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล (The Secretariat of The House of Representatives, 2019) ในขณะที่ ศ.ดร. พิสุทธิ เพ็ชรมนกุล รองคณบดี ยุทธศาสตร์นวัตกรรมและความยั่งยืน คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมว่ามี 4 ระดับ ประกอบด้วย 1) การสร้างความตระหนักรู้ ด้วยการสื่อสารเนื้อหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้าใจง่าย และมีคุณค่ากับผู้อ่าน 2) การสร้างความรู้ความเข้าใจ ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้าใจง่าย และมาถูกเวลา ตรงตามกระแสที่สังคมสนใจ 3) การสร้างทัศนคติ ที่จุดประกายทำให้เกิดการลงมือทำ จนนำไปสู่ 4) ความเป็นเจ้าของ (Thairath Online, 2020)

จะเห็นได้ว่า กรอบแนวทางในการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยานั้น เน้นการจัดการที่ต้นทาง โดยให้ความสำคัญกับการบริโภคอย่างมีสติ หลักการดำเนินชีวิตด้วยสัมมาสติ และการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นกรอบแนวทางที่สามารถดำเนินการได้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลไม่ว่าในวัยใดในระหว่างการทำงานในการกิจต่างๆ

สรุป

ผลจากการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ภาคส่วนของบริบทโลก เช่น การเพิ่มของประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการบริโภคที่สูงขึ้น จึงเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดขยะมูลฝอยในพื้นที่ต่างๆ

ในปริมาณที่สูง และสร้างปัญหาภาวะขยะล้นโลกตามมาด้วย ปัญหาเหล่านี้กำลังกลายเป็นความท้าทายให้กับพลเมืองของโลกที่จะต้องหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของคน โดยให้ความสำคัญกับแนวปฏิบัติเชิงป้องกันมากกว่าการแก้ไขปัญหา

ความมุ่งมั่นที่จะจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนที่ต้นทางนั้น จะต้องเริ่มต้นที่การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการบริโภคอย่างมีสติ การดำเนินชีวิตโดยมีสัมมาสติ และมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนับได้ว่าเป็นกลไกที่สำคัญตามแนวพุทธจิตวิทยา ที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และใช้เป็นเครื่องมือจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการปฏิบัติตามแนวทางนี้จะต้องจัดกิจกรรมที่เน้นสร้างการรับรู้ การสร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างความตระหนักของบุคคลและสังคมส่วนรวม เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไปสู่แนวทางเชิงป้องกันเป็นองค์กร

ในประเด็นการจัดการปัญหาขยะโดยคนในชุมชนตามแนวพุทธจิตวิทยานั้น เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับการลดปริมาณขยะตั้งแต่ต้นทาง การเปลี่ยนขยะให้เป็นวัสดุที่มีค่าในระบบเศรษฐกิจโดยใช้กระบวนการรีไซเคิล และที่สำคัญคือการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน เพื่อให้เป็นแรงส่งเสริมที่นำไปสู่การปรับรูปแบบการจัดการขยะให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัย มีประเด็นเกี่ยวกับ ครอบครัว ชุมชน สถาบัน องค์กร หรือหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจ ที่ประสบกับปัญหาด้านการจัดการขยะ สามารถนำแนวทางตามหลักพุทธจิตวิทยาดังกล่าวนี้ ไปปรับใช้ได้ เพราะแนวปฏิบัติดังกล่าวนี้ สามารถดำเนินการได้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล และในระหว่างการทำงานของผู้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่างๆ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป มีประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ศึกษาแนวปฏิบัติเพื่อการบริโภคอย่างมีสติตามหลักทางพระพุทธศาสนา

2.2 ศึกษาแนวปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

2.3 ศึกษาแนวปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อการสร้างคุณค่าให้กับทรัพยากรที่ใช้แล้ว ให้สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำในรูปแบบเดิมหรือในรูปแบบอื่นๆ ได้อีกอย่างต่อเนื่อง

References

- Arundee, S., & Thiphoom, S. (2015). The solid waste management according to sufficiency economy philosophy of the personal characteristics at Phra-Yot-Mueang Fort, Nakhon Phaom province, Thailand. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 197 (2015), 1107–1112.
- Kansuntisukmongkol, K. (2017). Philosophy of sufficiency economy for community-based adaptation to climate change: Lessons learned from Thai casestudies. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 38(1), 56-61.
- Kaza, S. et al. (2018). *What a waste 2.0: A global snapshot of solid waste management to 2050*. Washington, DC: World Bank.
- Pollution Control Department. (2018). *Plastic Management Roadmap (2018-2030)*. Retrieved December 22, 2020, from http://pcd.go.th/Info_serv/File/Plastic%20Roadmap.pdf
- CP E-News. (2020). *When your leftover turns into the world crisis*. Retrieved January 20, 2021, from <http://www.cp-eneews.com/news/details/cpworld/3889>
- The Secretariat of The House of Representatives. (2019). *Circular Economy*. Retrieved December 25, 2020, from <https://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2562/hi2562-010.pdf>
- National Geographic (Thai). (2020). *Circular Economy: Can zero waste be achieved?*. Retrieved January 15, 2021, from <https://ngthai.com/sustainability/28875/circular-economy-end-of-trash/>
- Pollution Control Department. (2016). *Waste Master Plan (2016-2021)*. Retrieved December 15, 2020, from <https://infotrash.deqp.go.th/infotrash/?p=6577>
- SCP Committee. (2517). *Sustainable Consumption and Production Roadmap 2017-2036*. Retrieved December 15, 2020, from https://www.switch-asia.eu/site/assets/files/2168/th_scp-roadmap-final-version-19-oct-2017_thai.pdf
- Markrtee. (2019). *Can waste become anything else?*. Retrieved December 20, 2020, from <https://marketeeronline.co/archives/117912>
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2016). *Buddhist Economics*. Nakhonpathom: Wat Nyanavesakavan.
- Thairath Online. (2020). *The power of cooperation actualizes zero-waste society: The start of circular economy of Thailand*. Retrieved January 12, 2021, from <https://www.thairath.co.th/business/economics/1970606>